

AGDER FYLKESKOMMUNE

LYNGØR

UTHAVNKARTLEGGING_ENKEL LANDSKAPSANALYSE

FESTE LANDSKAPARKITEKTUR
30.04.2020

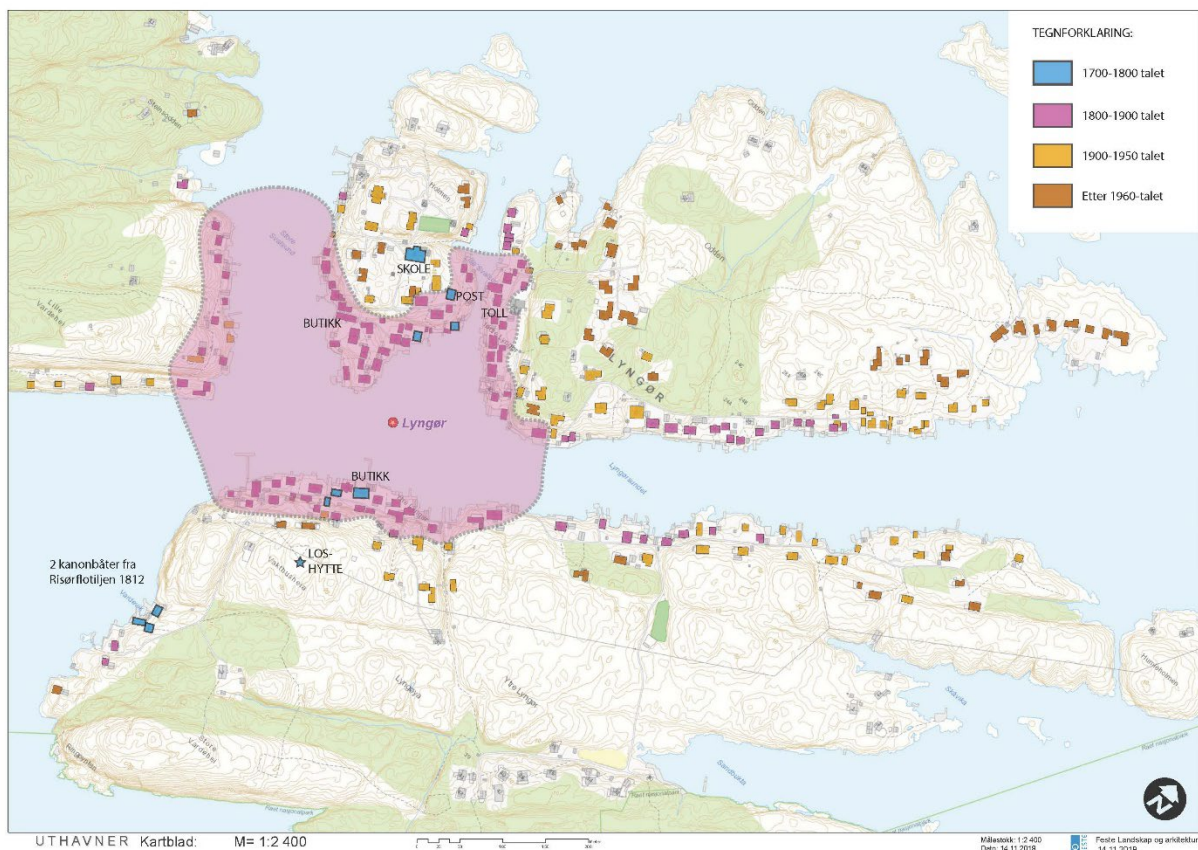
LYNGØR

Lyngør er en av Agders viktigste og største historiske uthavner som fortsatt har fast bosetning. Hoveddelen av bebyggelsen ligger tett sammen og er orientert mot og langs sundet. Der terrenget gir rom for det, er det tett klyngebebyggelse, noe som skaper spennende mellomrom å bevege seg gjennom. Bebyggelsesstrukturen og samspillet mellom bygg og terreng og sjøfront er en viktig kvalitet på stedet. Sundet, som gir stedet de lune havnekvatitetene, og samspillet med bebyggelsesstrukturen, er selve hovedåren og det største særpreget på stedet.

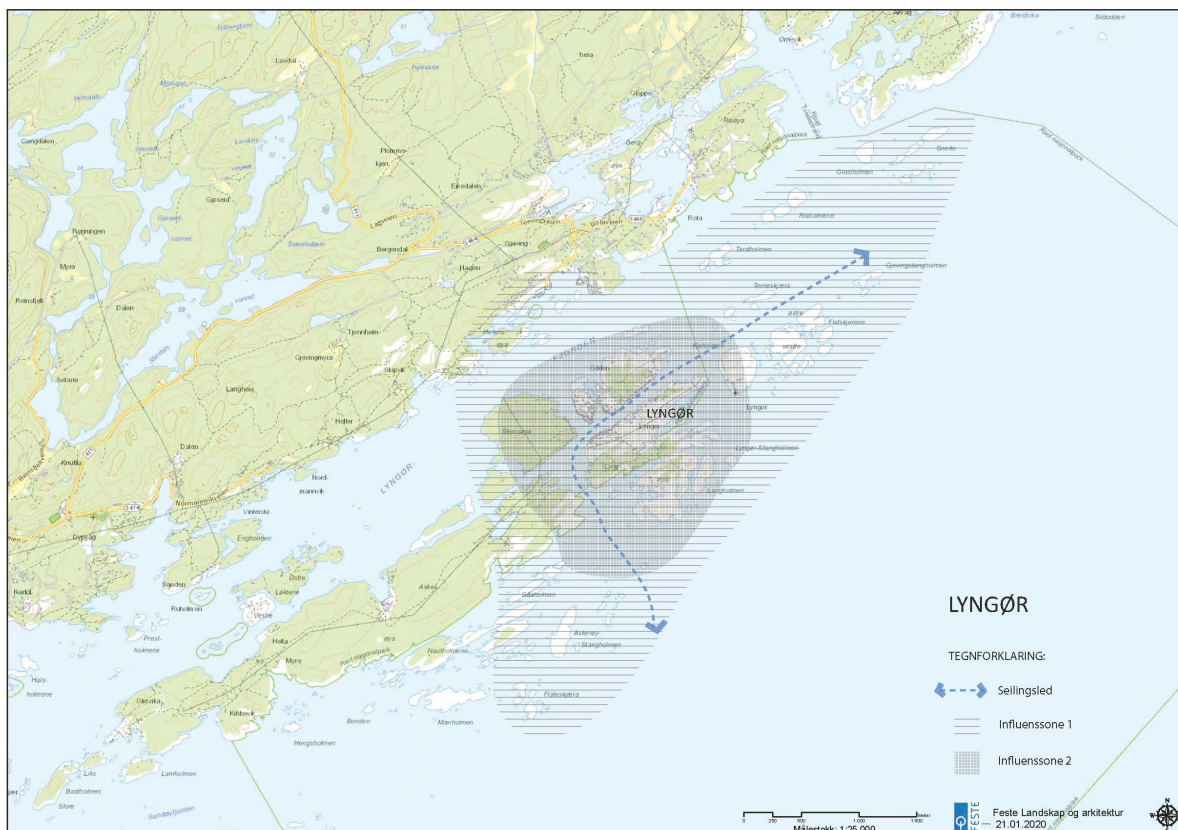
Fortellingen om Lyngør er knyttet til seglskutetiden, norsk sjøfart og eksport, slaget som stod her i 1812 da Najaden ble senket, norsk kystsamfunn, hytteliv og «sørlandsidyll».

Fordi uthavna har så mange kvaliteter og er kjent over hele landet har den en sterk attraksjonskraft.

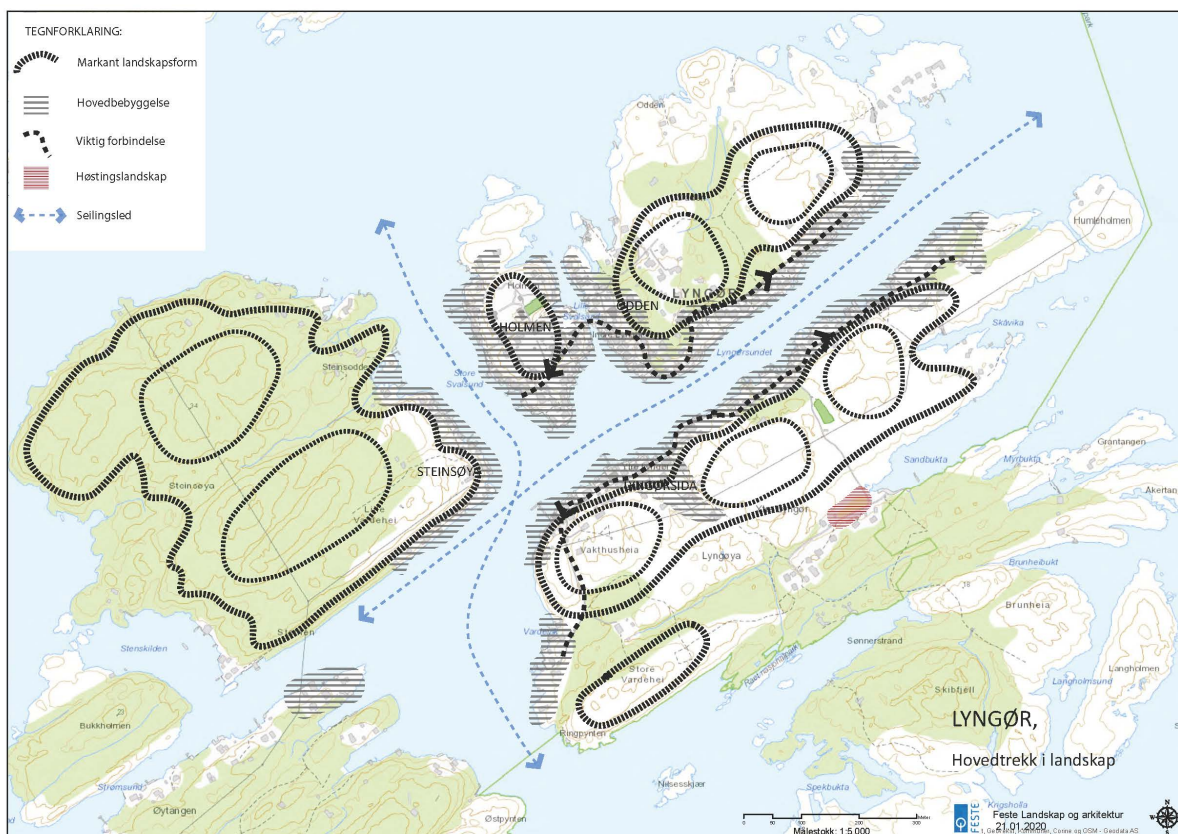
Denne populariteten er både på godt og vondt, og uthavna er utsatt for endringer som i noen tilfeller kan være en trussel for kulturmiljøet og kulturlandskapet som helhet.

Kartet viser en forenklet fremstilling av den historiske fremveksten av stedet. Fargekodene angir soner med spor av eller fortellinger om bebyggelse og anlegg fra ulike tidsepoker

Med influenssone menes det landskapet som er viktig for møtet med og opplevelsen av uthavna med tilkomst fra sjøen. Influenssone 1 er det store landskapet man seiler inn gjennom. Influenssone 2 er landskapsrammene rundt selve uthavna

Kartet er en illustrasjon av hvilke landskapstrekk som preger stedet

Tabell _ Fastsetting av landskapskarakter

Sjekkliste for fastsetting av landskapskarakter LYNGØR		
Forhold ved landskapet	Beskrivelse	Betydning for landskapskarakter: (Stor – Liten)
<i>Landskapets innhold</i>		
Landformer Sjø og vassdrag	Lyngør består av fire store og små øyer: Holmen, Odden, Lyngørsida, Steinsøya. Et relativt smalt, avskjerma sund dannes mellom dem. Askerøya danner skjerm mot vest. Lun og godt skjerma havn. Landskapet og øyene skaper gode innseilingsmuligheter fra alle himmelretninger, men spesielt gode fra østlig og vestlig retning.	stor
Vegetasjon	Kystfuru, kirsebær, rogn, bjørk, selje og osp. Hager med stort innslag av til dels gamle frukttrær, bærbusker, stauder og syrener + noe nyere (potentilla, thuja). Gammel kulturmark og beite. Bilder fra århundreskiftet 1800-/1900-tallet viser et svært åpent høstingslandskap men kun noen små vegetasjonsklynger. Trevirke har trolig blitt benyttet lokalt til oppvarming, varme til matlaging, oppvarming av bryggerpanner (vask) og som fôr til husdyr. Pr. 2019 er det svært gjengrodd med kystfuruskog over de fleste naturområdene.	middels
Arealbruk og bebyggelse	Den historiske bebyggelsen ligger langs sundet. Tre hovedkonsentrasjoner av den gamle bebyggelsen: Holmen, Odden, Lyngørsida. I tillegg ligger det noe gammel bebyggelse på den delen av vestre Steinsøya som vender mot sundet. Langs hele strandlinjen er det private brygger. En del av disse har et autentisk preg med naturstein og små steintrapper langsetter brygga ned mot vannet. Daglig offentlig ferje fra Gjeving. Det er i dag ca 75 registrerte fastboende og ca 250 fritidsboliger. Ytre del av Lyngørsida ligger innenfor Raet nasjonalpark. Det er en gjenværende dagligvarehandel på Lyngørsida. Fra begynnelsen av 1900-tallet og fram til vår tid er Lyngør gradvis endra. Strandsona er bebygd i større grad med brygger, sjøbuer, naust og småhus. Det er skjedd en fortetting, både mellom eldre bebyggelse og ny bebyggelse i andre og tredje rekke fra sjøen. Hyttebebyggelse finnes i noe grad på høydedrag, delvis skjermet bak furutrærne. Deler av bebyggelsen etter andre verdenskrig avviker fra tidligere byggeskikk og noen hus også fra nyere tid bryter ned helheten og kvalitetene på Lyngør.	stor

	På mange måter har uthavna vært i en transformasjons-prosess fra 1900 tallet og den prosessen foregår fortsatt. Disse endringene kan være med på å forringe kvalitetene og særpreget i uthavna.	
Kulturhistorien i landskapet	Fra vikingetid er Lyngør kjent som «Lungardir», med ref. til betydningen «inn» og «lukket havn». Før 1600-tallet var øyene brukt som sommerbeite for gårdene Gjeving og Askerøya. Fast bosetning fra 1600-tallet, med 3 familier; en gård på hver av øyene. Beitelandskapet; stedsnavnene Kjeholmen, Nautholmen, Bukkholmen forteller om dette. Fra 1700-tallet vokser stedet med loser og fiskere som flytter til. 1709: kongelig tillatelse til å skjenke øl og brennevin. Da bodde det 30 personer her. I opptegnelser fra 1720 var det to loser bosatt. Aktiviteten vokser utover på 1700-tallet og i 1815 er det registrert 85 personer som jobber tilknyttet losvesenet. Lyngør er svært godt egnet som havn og stoppested for seilskutene, og stedet har en eventyrlig vekst utover på 1800-tallet. Dette blir den største og mest velstående av uthavnene på Sørlandet. Rederfamilien Olsen viktig for vekst og næringsvirksomhet (far og fire sønner). Gullalder for handel på Sørlandet 1850-1875: norske sjøfolk betegnes som verdens fraktemenn. 1891: Lyngør når høyeste folketall med 572 innbyggere. Utover på 1900-tallet hadde Lyngør telegraf, 5 til 6 dagligvarehandler, gjestgiveri, kafeer, manufakturhandel, bakeri, slakter, skomaker og modehandel. Lyngør har fortsatt fast bosetning. Det er en viktig kvalitet for stedet.	stor
Kulturelle referanser	1807: Napoleonskrig og handelsblokkade (ref. Terje Vigen-diktet til Ibsen) 1812: Det dansk-norske skipet «Najaden» senkes av engelske «Dictator» i Lyngørsundet. Omtales som «Slaget ved Lyngør».	middels
Romlig – estetiske forhold	Samspill mellom bebyggelse, landskapsformer og sundet danner tydelig og vakker opplevelse av rom, både mellom bebyggelsen og opplevd fra vannet. Landskapet danner skjermet og tydelig avgrensing av stedet. Bebyggelsen forholder seg tydelig til vann og til terrengformasjoner. I hovedtrekk godt samspill mellom landskap og bebyggelse. Stort innslag av gammel bebyggelse gir stedet tidsdybde, men disse kvalitetene står i fare for å bli fragmentert og forringet pga.	stor

	ny bebyggelse som avviker i plassering, form og arkitektonisk kvalitet. Loshytta og fyret er markerte og tydelige landemerker.	
<i>Endrings- og vedlikeholdsprosesser</i>		
Aktive naturprosesser	Pga. landhevinga er det dannet strandterrasser på deler av øya hvor det er løsmasser. Viktig å være føre var med tanke på havstigningen framover gjennom ROS analyser og avbøtende tiltak (om mulig). Sannsynligvis vil havet stige nesten en meter fram til neste århundreskifte.	stor
Jord- og skogbruk, fiske, annet bruk av utmark	Det er ikke kjent noen vesentlig bruk av dagens naturressurser ut over til fritidsbruk. I tidligere tider ble øyene beita og fiske var et viktig livsgrunnlag.	stor
Bygge- og anleggs-virksomhet, Transport	Lyngør har fortsatt fast bosetning og rutebåt i fast trafikk. I forbindelse med restaurering og ombygging er det behov for båttransport. Viktig at det er god styring med tiltakene og tilbakeføring av eventuell midlertidig infrastruktur. Utbygging og oppgradering av fritidsboliger.	stor
<i>Sammenhenger og brudd</i>		
Geografiske og romlige	Terreng, vegetasjon og bebyggelsesbånd henger sammen som en helhet.	stor
Funksjonelle	Brygger offentlige og private er viktige, samt gang-vegene på Lyngørsida, Holmen og Odden.	stor
Historiske	Første bebyggelsesrekke med brygger og opprinnelige sjøbuer er vesentlige elementer fra det historiske Lyngør. Dette er det viktigste særpreget og kvalitetene ved bebyggelsen. Uthavna med sitt storskala inntrykk og lesbarhet er et annet svært viktig særpreg og varemerke.	stor
<i>Nøkkelelementer</i>		
Naturskapte nøkkelelementer	De fire øyene og sundet de danner mellom seg.	stor
Menneskeskapte nøkkelelementer	Den tette bebyggelsen og mellomrommene den skaper, som ligger plassert langs sundet og understreker hovedlinjene i landskapet.	stor

Landskapskarakter:

Fortellingen om stedet: Lyngør er en av Agders viktigste historiske uthavner som fortsatt har fast bosetning. Hoveddelen av bebyggelsen ligger tett sammen og er orientert mot og langs sundet. Der terrenget gir rom for det, er det tett klyngebebyggelse, noe som skaper spennende mellomrom å bevege seg gjennom. Bebyggelsesstrukturen og samspillet mellom bygg og terreng og sjøfront er en viktig kvalitet på stedet. Sundet, som gir stedet de lune havnekalitetene, og samspillet med bebyggelsesstrukturen, er selve hovedåren og det største særpreget på stedet.

Fortellingen om Lyngør er knyttet til seglskutetiden, norsk sjøfart og eksport, slaget som stod her i 1812 da Najaden ble senket, norsk kystsamfunn, hytteliv og «sørlandsidyll».

Lyngør fra 1950-årene

Tett bybebyggelse på Holmen og mer frittstående hus lengst vest på Lyngørsida

Tabell _ Verdivurdering landskapsbilde

Verdivurdering delområde Lyngør						
Verdikriterier	*	**	***	****	*****	Begrunnelse
Mangfold og variasjon				x		Bebyggelsesstruktur tilpasset kollelandskap og vannfront på flere øyer med stor variasjon i mellomrom og gløtt mellom husa.
Tidsdybde og kontinuitet				x		Plasseringen av bebyggelse og brygger langs sundet, samt en god del bevart bebyggelse fra 1700- og 1800-tall gir tidsdybde.
Helhet og sammenheng				x		Samspill mellom sundet, vannfrontene, bebyggelsen og landskapet gir en fin helhet.
Brudd og kontrast			x			Noen eksponerte uheldige nybygg bryter uheldig med stedets bebyggelsesstruktur.
Tilstand og hevd			x			Bebyggelsen er godt ivaretatt og i noen tilfeller nesten for opp-pusset. Landskapet er tilgrodd sett i forhold til historisk bruk (f.eks. beite og dyrking innimellom knausene. Ref gamle foto).
Inntrykkstyrke og utsagnskraft					x	Det smale sundet og den tette bebyggelsesstrukturen. Historien som uthavn.
Lesbarhet				x		Ikke alltid lett å lese bebyggelsens historie fordi hus er pusset opp i gammel stil, ofte ikke med øye for hva som er autentisk i ulike tidsepoker. Men hovedtyngden av Lyngør er godt lesbar.
Tilhørighet og identitet					x	Folk har sterk tilknytning og stor kjærlighet til stedet. Vel så mye som sommerlig sørlandsidyll som opplevelse av historisk uthavn.
Begrunnelse for delområdets verdi: Stedet har en spennende historie som en av Agders viktigste uthavner som for alvor vokste frem fra 1700-tallet. Sammenheng mellom sundet og bebyggelsens plassering og struktur gir stedet karakter. Mellomrom mellom hus og overganger mellom bygd/menneskeskapt og naturlig landskap er viktige kvaliteter. Det er pågående endringsprosesser som trekker verdien noe ned og det er også et stort behov for å håndtere endringsprossene på en forsvarlig og godt forankret måte fra overordna myndigheter i framtida.						

Oppsummering:

Styrker: Uthavn med sterk identitet, særpreg og kvaliteter i landskap og bebyggelse. Fast bosetting.

Svakheter: Endringer over mange år, særlig tydelig fra 1950-årene og fram til i dag. For liten bevissthet om stedets historie og fortellingen om uthavnene?

Muligheter: Ved å bygge på kvalitetene på stedet kan ombygging av nyere hus gjort på riktig måte bygge oppunder bestående kvaliteter og om mulig styrke bosetting i bestående bygningsmasse. Bevissthet omkring god og dårlig arkitektur, terrengtilpassing og håndverksmessig kvalitet.

Trusler: Endringer som bygger ned stedets særpreg og kvaliteter. Slik som press på ombygging og nybygging av feriehus og kombinasjonen av folk med store ressurser og lite kunnskap. Ved evt. brann; hvordan forholde seg til gjenoppbygging?

Det er viktig å få utarbeidet en skreddersydd reguleringsplan med reguleringsbestemmelser som styrker kvalitetene og særpreget ved Lyngør.